

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp)

1 Esityksen tavoite ja pääasiallinen sisältö

Esityksessä ehdotetuilla muutoksilla kevennettäisiin oikeusprosesseja yleisissä tuomioistuimissa. Hallitusohjelman mukaisesti tavoitteena on lyhentää tuomioistuinten käsittelyaikoja muun muassa joustavoittamalla tuomioistuinten kokoonpanosäännöksiä sekä mahdollistaa tuomioistuinten keskittyminen ydintehtäviin. Tavoitteena on myös lisätä videokuulemisen käyttöä oikeudenkäynnissä.

Käräjäoikeuden yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltaa rikosasioissa laajennettaisiin. Rikosasia voitaisiin käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa, jos syytteessä tarkoitusta teosta voitaisiin tuomita enintään neljä vuotta vankeutta. Uudeksi kokoonpanovaihtoehtoksi käräjäoikeudessa ehdotetaan kahden tuomarin kokoonpanoa.

Myös korkeimman oikeuden päätösvaltaista kokoonpanoa kevennettäisiin eräissä asiarhmissä. Korkein oikeus olisi yksimielisenä päätösvaltainen nykyisen viiden jäsenen sijasta kolmen jäsenen kokoonpanossa, jos valitus koskee jatkokäsittelyluvan myöntämisen edellytyksiä. Kolmen jäsenen kokoonpano olisi päätösvaltainen myös niissä ylimääräistä muutoksenhakua koskevissa asioissa, joissa hakemus hyväksytään yksimielisesti. Valituslupa-asia voitaisiin käsitellä kahden tai kolmen jäsenen kokoonpanon sijasta myös yhden jäsenen kokoonpanossa, jos on selvää, ettei valitusluvan myöntämiselle ole edellytyksiä.

Kirjallisen menettelyn osalta ehdotetaan eräitä lainsäädäntömuutoksia, joilla pyritään edistämään menettelyn käyttöä näytöllisesti selvissä asioissa. Lakia ehdotetaan muutettavaksi muun ohella siten, että poistettaisiin rajoitus, jonka mukaan vastaajaa ei voida tuomita kirjallisessa menettelyssä kuutta kuukautta ankarampaan rangaistukseen varaa-matta hänelle tilaisuutta suullisen lausuman antamiseen.

Vaikeasti tavoitettavien henkilöiden haastamisen helpottamiseksi ehdotetaan, että syyttäjä voisi määrätä epäillyn pysymään esitutinnan päätyttyä paikalla esitutkintaviranomaisen toimipaikassa haasteen tiedoksiantamista varten enintään kuuden tunnin ajan. Ehdotuksella lisättäisiin ns. yhden kosketuksen toimintamallin käyttöä rikosasioissa.

Syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä lievennettäisiin. Rikosasian vastaajan olisi jatkossakin oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, jos tuomioistuimella on syytä epäillä vastaajan läsnäoloa asian selvittämiseksi tarpeellisenä. Muun kuin alaikäisen vastaajan tuomitseminen vankeusrangaistukseen ei kuitenkaan enää edellyttäisi, että vastaajaa on kuultu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti. Riittävää olisi, että vastaajaa edustaisi pääkäsittelyssä asiamies, jollei tuomioistuimella ole syytä epäillä vastaajan läsnäoloa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeellisenä. Vangitun vastaajan olisi kuitenkin pääsääntöisesti oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä. Vastaajan olisi pääsääntöisesti oltava henkilökohtaisesti läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä myös, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankaran rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Säännöksiä ns. poissaolokäsittelystä muutettaisiin siten, että vastaaja voitaisiin poissaolostaan huolimatta tuomita nykyisen kuuden kuukauden sijasta enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistukseen, kun vastaaja on tuomioistuimelle ilmoittanut suostuvansa siihen.

Videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynnissä laajennettaisiin. Rikosasian vastaajan olisi jatkossa mahdollista osallistua oikeudenkäyntiin kokonaisuudessaan videoyhteyden välityksellä, kun se nykyisin on mahdollista vain silloin, kun vastaajaa kuullaan todistelutaroituksessa. Osallistuminen suulliseen käsittelyyn videoyhteyden välityksellä korvaisi henkilökohtaisen läsnäolon. Myös syyttäjän, riita-asian asianosaisen sekä oikeudenkäyntiavustajan tai –asiamiehen olisi mahdollista osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteyden välityksellä.

Sakon täytäntöönpanosta annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että sakon maksamiseen voisi saada maksuaikaa vielä muuntorangaistuksen tuomitsemisen jälkeenkin. Samalla mahdollisuudesta saada maksuaikaa muuntorangaistusasian tuomioistuinkäsittelyn aikana luovuttaisiin. Lisäksi ehdotetaan, että muuntorangaistusasian käsittelyssä voitaisiin käyttää videoyhteyttä.

2 Esityksen vaikutukset

Kokoonpanosäännöksiä joustavoitetaan ja tuomioistuimen harkintavaltaa lisätään, jotta henkilöresurssit voidaan kohdentaa vaativimpien asioiden käsittelyyn. Kokoonpanoja kevennettäisiin vain sellaisissa asioissa, joissa se voidaan tehdä vaarantamatta asianosaisen oikeusturvaa. Asian laadun sitä edellyttäessä asia tulee jatkossakin käsitellä laajemmassa kokoonpanossa. Käräjäoikeuden kokoonpanosäännöksiin ehdotetuista muutoksista arvioidaan aiheutuvan säästöä noin 0,5 miljoonaa euroa vuodessa.

Kirjallista menettelyä ja yhden kosketuksen periaatetta koskevilla ehdotuksilla voidaan edistää kirjallisen menettelyn käyttöä siten, että nykyisin pääkäsittelyssä käsiteltäviä rikosasioita siirtyisi käsiteltäviksi kirjallisessa menettelyssä. Kirjallisen menettelyn käytöllä voidaan saavuttaa säästöjä sekä tuomioistuinlaitokselle (arviolta noin 500 euroa/asia) että syyttäjälaitokselle (arviolta noin 400 euroa/asia).

Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventäminen vähentäisi peruuntuneiden istuntojen määrää ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Läsnäolovelvollisuuden lieventämisellä vähennettäisiin tuomioistuimeen noutamisesta ja vankikuljetuksista aiheutuvia kustannuksia. Videoyhteyden käyttöä lisäämällä vähennettäisiin oikeudenkäyntien osapuolten matkustusta ja siten myös oikeudenkäyntien kustannuksia. Ehdotetuilla muutoksilla voidaan myös vähentää käräjäoikeusverkoston harventumisesta johtuvasta välimatkojen pitenemisestä aiheutuvaa haittaa ja kustannuksia.

Esityksessä ehdotetuilla muutoksilla osaltaan sopeutetaan tuomioistuinlaitoksen toimintaa vastaamaan valtiontalouden kehyksiin jo sisältyviä tuomioistuinten toimintamenojen säästöjä.

3 Valmistelu

Esitys perustuu oikeusministeriön asettaman työryhmän mietintöön (Oikeusprosessien keventäminen, OMML 39/2017). Työryhmän tehtävänä oli valmistella tarvittavat säännösehdotukset, jotta Juha Sipilän hallituksen ohjelman ja oikeudenhoidon uudistamisohjelman sekä ministeri Lindströmin oikeudenhoidon kehittämisohjelman mukaiset tavoitteet oikeusprosessien keventämisestä yleisissä tuomioistuimissa toteutuvat. Työryhmän mietinnöstä saatiin lausunto 35 viranomaiselta, yhteisöltä ja asiantuntijalta. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä (OMML 53/2017). Työryhmän ehdotuksiin suhtauduttiin lausuntopalautteessa pääosin myönteisesti.

Sakon muuntorangaistusmenettelyn yksinkertaistamista on selvitetty oikeusministeriön asettamassa työryhmässä, joka luovutti mietintönsä vuonna 2009 (Sakon muuntorangaistusjärjestelmän kehittäminen, Oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:21) ja selvitysmiestyönä vuonna 2013 (Selvitys sakon muuntorangaistusjärjestelmän kehittämisestä). Molemmat selvitystyöt ovat olleet lausuntokierroksella. Valmistelu on tehty yhteistyössä Oikeusrekisterikeskuksen kanssa ja sen yhteydessä on kuultu suurimpia käräjäoikeuksia.

Esitys on valmisteltu edellä mainittujen mietintöjen ja selvityksen sekä niistä saadun lausuntopalautteen pohjalta virkatyönä oikeusministeriössä.

4 Voimaantulo

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 2019 alusta.